

OMUNKWU NA ORU DI ICHE ICHE O NA-ARU N'OMENALA IGBO

Nwadike Anayo Athan

N'omumu asusu na omenala Igbo, e nwere otu ihe omunkwu na-akuziri ma o bu naagwa mmadu ma eji ya mee ihe. Nwafọ Igbo o bula huru omunkwu na-aghota nkuzi a bu nke dabeere n'onodu e jiri were omunkwu a mee ihe. Ederede a gaakowa ihe omunkwu bu, uzọ di iche iche ndi Igbo si aghota mputara ya bu nke dabeere n'uzọ e si gosiputa omunkwu ahu. O ga-enwekwa nkwubiokwu ma gbaa ndi Igbo ume uzọ ndi ha ga-esi kwalitekwuo iji omunkwu eme ihe n'ala Igbo.

In the study of Igbo language and culture, there are cases where one object may be used for different purposes. A case in point in this paper is omunkwu. This paper considers this object, the lessons or messages it sends, depending on the situation or condition that it is used. This does not mean in any way that it poses a problem to Ndi Igbo with regards to identification and interpretation. This is because it is part and parcel of Igbo culture. This paper encourages Ndi Igbo on the need to understand these items and how to improve on its usage.

NDUBANYE

Enwere otutu ihe n'ala Igbo nke nwere oru di iche iche ha na-aru n'omenala Igbo. Ufodu na-enwe otutu mputara. Ndiiche mputara ndi a na-esite n'uzo ndi e jiri were ihe ndi a mee ihe. Onye Igbo o bula nwere ike ikpopta aha ihe ufodu nwere udi ihe ndia anyi na-ekwu maka ya. Ufodu n'ime ha gunyere ufodu agwo di iche iche dika 'ozogwo' anu ufe ufodu dika nnunu, usu, ejula. Ewi dgz. Ufodu bukwa osisi.

Otu n'ime ndi kacha puta ihè n'amumamu Igbo bu omunkwu. Omunkwu bu akuku igu nkwa kacha di ohuru nke siri n'osisi nkwa puta. Ejighi omunkwu egwu egwu n'ala Igbo. Onye amaghi omenala Igbo na-akpachapu anya ya ma a bia n'ihe gbasara omunkwu n'ihhi ndi Igbo huru ya dika "okeahihia'. Na nkowa ya gbasara omunkwu, Ogbalu (2007:82) siri "Omunkwu abuba igu nkwa ka miputara amiputa, o na-egosi otutu ihe iriba ama n'ala Igbo, e jikwa ya eme otutu ihe..pg. 82"

N'aka nke ozo Nzeako (2007:52) kowara omunkwu dika 'igu nkwa nke naagbasaghi nke oma".

Site n'ihe okammuta abuo ndi a kwuru, anyi ghotara omu dika abuba igu nkwa ka miputara ohuru nke abgasasaghi agbasa. Nkowa a na-egosi na omu bu igu nkwa kacha di ohuru, o doro anya na o bu ya mechara ghozo ezigbo igu nkwa nke

ike nkwụ na-amiputa na ngalaba ya. Ndi Igbo na-atu ilu sin a o bu omunkwu mechara gho mpaakirika. Okwu a putara na mmadu dirichaa na nwata, o gaemecha gho agadi nwoke ma o bu nwaanyi. Omunkwu nwere otutu uru ndi o bara, nweekwa nhumara buru ibu. O bu uru na nhumara ndi a ka anyi gaagbakwasi ukwu n'ederede a.

O di mkpa ikwuputa nke oma na omu sitere n'osisi nkwu puta, nkwu na onwe ya bu osisi a maara dika osisi bara uru nye mmadu n'ala Igbo. E nweghi ihe si na nkwu puta na-abaghi uru. Otutu ihe ndi dika, Aziza, osisi, igu nkwu, ekwere, mmanu dgz bucha ihe na-esi na nkwu, aputa. Anyi agaghi akpotu ha aha na uru ha bara n'otu otu ma nke anyi choro ikowaputa n'uju ya nakwa uru o bara bu omunkwu.

URU OMUNKWU BARA

Otu uru omunkwu bara karichaa ndi ozo bu na o na ekekota otutu ihe ha agho otu. N'ala Igbo, o buru na mmadu a choo iwekota ihe di iche iche n'otu, o naachikota ha ma were omu kegide ma o bu kekota ha, ihe niile ndi ahụ agho otu. Ogbalu kwuru na a na-eji ya eke ngwugwu dika anyi kwuru ma kowaa n'elu. Otutu ihe ndi ozo ka eji omu egosiputa n'ala Igbo. N'ederede a, anyi ga-akpo ha nhumara. Nhumara bu mmadu ihu ihe wee ghota ihe ihe ahụ na-akuzi. Ma o bu, mara ihe ihe ahụ jiri noro ebe o no.

Nhumara Ufodu Omu Na-egosiputa

O buru na ugboala bu ozu mmadu, a na-amanye omu n'ihu nakwa n'azu ugboala ahụ, nke a na-eme ka onye o bula huru ugboala ahụ nwee mkpachara anya ma zere ugboala ahụ site n'inye ohere n'uzo. Omu a na-egosi na ugboala ahụ bu ozu. Omu na-egosi mkpachara anya nye ndi mmadu n'onodu ozo. O buru na a na-egbu nnukwu osisi puru idachi uzo ma o bu kugbuo mmadu, ndi na-egbu osisi ahụ baewere omu kechie n'uzo iji gwa ndi mmadu na ihe na-ebute mmeruahụ ma o bu onwu no n'uzo. Nke a na-eme ka ndi mmadu-kpachara anya ma zerekwa onwe ha. O buru na mmadu abuo ma o bu ezinaulo abuo ma o bu obodo na obodo naazo ala, e wee machibido ala ahụ si onye abakwala na ya, ihe na-egosiputa nke a bu na a gaewere omu gbachie ala ahụ gburugburu. Nke a na-egosi na ala ahụ no na ndorondoro, achoghi ka ndi o bula banye n'ala ahụ. O burukwa na mmadu na mmadu choro iru n'ala ya, o ga-asucha ya n'isi anọ nke ala ahụ, manyesia ha omu, nke a na-agwa ndi choro iba n'ala ahụ nyuo nsị na a na-achọ isu oru ahụ asu maka orugbo, nke a na-eme ka ndi mmadu zere ala ahụ.

Ọ bụrụ na e nwere ihe ndị a chọrọ ire ere n’ala Igbo, onye nwe ihe ahụ gaamanye ọmụ n’ahụ ihe ahụ, onye hụrụ ya ga-ama na onye nwe ya chọrọ ire ya ere.

Ndi ọ masiri ga-ebido bia kwere ọnu ma ha ga-azuta ihe ndi ahụ.

N’omumu omenala Igbo, n’ezi ọ bula mmadu nwuru, a na-amanye ọmụ n’ama ndi di otu ahụ nke a na-egosiputa iru uju n’ezinaulo di otu ahụ, ọ na-emekwa ka ndi mmadu mara onodu dinu ma mara ka ha ga-esi chekwaa onwe ha.

A na-eji ọmụ eme ikwa aja. Ọ bụrụ na mmadu choro ichu aja nke dibia afa si ya chuo, ọmụ na-eso n’ihe onye ahụ ga-eweta, nke a na-egosi na aja ahụ no n’etiti mmuo na mmadu. Ya mere, ndi Igbo ji atu ilu si amanyela ngwere omunkwu n’ukwu, ikwa aja ebirila oku.

N’obodo di iche iche n’ala Igbo dika Ehime Mbano ulo a na-ebikari n’oge ahụ bu ulo akirika. A na-agba ngwo, gbuo okporo ngwo, ma tuo ya akirika. Ọ bụrụ na ngwo a turu n’ulo akaa ma ọ gachaa ihe dika afo abuo, a na-atughari ulo ahụ. Ihe e ji ekedo ngwo n’osisi ulo ahụ bu omunkwu.

Ọ bụrụ na uzọ adighi ebe ndi mmadu na-agafe a na-eji ọmụ manye n’uzo ahụ, nke a ga-eme ka ndi na-agafe n’uzo ahụ mara na uzọ adighizi ebe ahụ.

Ọ bụrụ na nwaanyi bukoru nku nke ọ choghi iburu out mgbe ahụ, ọ na-ewere ọmụ machie ya onu ma tinye ya n’elu nku ahụ. enweghi one ọ bula maara ihe ọmụ ahụ putara ga-eburu nku ahụ na-ebughi uzọ gwa onye new nku. N’ebe a nhumara ọmụ n’onodu a putara nchedo ma ọ bu nchekwa.

Ndi na-agba mmonwu na-eji ọmụ egosiputa na dika nkwenkwe ndi Igbo siri di, mmonwu abughi mmadu kama ọ bu mmuo; ma, ndi mmadu na-edughari ya n’uwa ndi mmadu. N’ihi nkwenye a, ọ bụrụ na e duru mmonwu na-aga, onye ndu ahụ ga na-apia omunkwu n’ala ka mmonwu ahụ wee na-eso ya. Anyi kwetara na ihe e ji eme nke a bu ka mmonwu ahụ nwee ike mara eb o na eje.

Ajaegbu (2009) na Mbaegbu (2012) n’ederede Nwadike (2013) kwenyere na ọmụ nwere otutu nhumara nye ndi Igbo niile. Ha kwuru si...

Omụ bu otu ahia puru iche n’omenala Igbo. Ọ na-anochi anya ihe di iche iche ma nwee mputara di iche iche, ndi mmonwu hie ya n’ukwu ha ọ putara udo ma ha kpuru ya n’onu mara na nsogbu di ma ọ bu ido mmadu aka na nti.

Ha kwukwara gbasara nhumara ndi ozo ma ebe ahụ abughi ebe ederede a hibere isi.

Uru ozo omunkwu bara n’oge gboo, bu na ọ na egosiputa udo, Mgbe ahụ “Onye ji ọmụ ma ọ bu kpuru ya n’onu na-agafe obodo n’udo enweghi onye gaemetu ya aka”, dika Ogbalu (2007) si kwuo.

Ọ bụrụ na akuta mmai tinye n'udu ma ọ bụ ububo mmai, o wee na-afuli elu naagbofusi ufufu, a na-akabiri omu tinye n'ime udu mmanya ahụ, o wee dajuo ma hapu mgbofu. Site n'ihe ndi a nile, o doro oguu o bula anya na omu abughi ahijia efu. O bu ahijia nwere oru di iche iche nke na-enyere ndi Igbo aka n'uzo di iche iche anyi gosiputara n'ederede a.

Mmechi

Ndi Igbo n-atu ilusi E libe ngwere ka o si daa elu, akwa ocha ga-agwu. Nke a naegosi na anyi apughi ikwuputacha ihe niile eji omu eme n'omenala Igbo. O buri na e debecha ihe niile gbasara n'omenala Igbo, o gaghi aba n'otu akwukwo. Anyi akowaala ihe omu bu nye omenala Ndi Igbo. Anyi kowaputara otutu uru ndi a naesite n'omu enweta, dika, ido aka n'nti, mkpacharanya, nchedo, ndumodu, izere oghom na ihe nberede, odachi, udo na otutu ihe ndi ozo.

Ederede a choputara na ndi mmadu maara ihe gbasara omu ekwuola uche ha maka ya malite mgbe omumu omenala Igbo malitere. Ndi Igbo na aka nke ozo mutara ihe omu nochitere anya ya ma na-etinye ihe ndi ha maara n'omume. O bu nke a mere anaghi ada onye Igbo nha mgbe o bula n'ihia ha amaghi eleghara nhumara ndi e nwere n'omenala Igbo na mputara ha anya.

Na ederede a, anyi na-agba umuamaala Igbo ume ka ha jiri omenala Igbo kporo ihe, ka ha nwee ike imata ihe ndi a na-ezere na ihe ndi anaghi ezere n'ala Igbo. Nke a ga-enwere ha aka imata ebe ala puru ruo n'ala Igbo.

Omenala Igbo di mkpa karichaa nye ndi nne na nna bu ndi amughi umu ha n'ala Igbo, n'ihia na o buri na umu ha amaghi ihe ndiaa, ha puru ibu ndi obia n'ala a muru ha. Ha pukwara ino n'onodu usu nke abughi anu elu nke o ji abu anu ala n'ihe gbasara asusu Igbo na omenala ndi Igbo.

O dikwa mkpa ndi nne na nna ikpola umu ha ala Igbo site n'oge ruo n'oge ka umu ha mara ebe ha si puta ma matakwa omenala ndi nke ha. E wepu nke ahụ, ndi muru umu ga na-akoro umu ha akuko gbasara omenala ndi Igbo ma kuziere ha ihe ndi ha ga-ezere na ndi ha kwesiri idi na-agbaso ma na-emekwa ya eme.

Edensibia

Mbaegbu(2012). Non Verbal Communication as Effective Means of Communication. A paper presented at the 7th National Conference Organised by Adeyemi College of Education, Ondo.

Nwadike A.A (2013). Ndi Igbo na Uzo ha si Agbasarita Ozi N'etiti Onwe Ha. In *Zaria Journal of Educational Studies* Vol. 14 Aug. 2013 pgs 85-92. Nzeako J.U

(2007) *Odinala Ndi Igbo*. Lagos. Longman N.g PLC Ogbalu F.C (2007) *Omenala Igbo*. Onitsha. Varsity Press Ltd.

Otakpo N. (2009) *Justice in Igbo Culture*. Benin. Malthouse Press Ltd.

Ubesie T. (2004) *Odinala Ndi Igbo*. Ibadan. University Press Ltd.

Udeze V.N (2006) *Mmekorita N'uzo Omenala na Ndu Ndi Igbo*. In *Igbo Ga-Adi Joonaa*, Alvan Ikoju College of Education, Owerri.

Nwadike Anayo Athan Is a Principal Lecturer in Igbo, Federal College of Education, Zaria